

MINDEN VILÁGOS

NÉMETH ISTVÁN

Úgy kezdődött, hogy a tagság már a harmadik hónapja csak cédulákat vitt haza. Hiába állt ott a cédulán, hogy Nagy Vincének ennyi meg ennyi tudodánja van, avval nem tömhettem be az éhes gyerekek száját. Pedig amikor még megvolt mind az öt, az egyik kicsi, a másik pici, és óbégatnak az anyjukkal együtt. Az asszony: Te vagy az oka, mert ha lenne egy csöppnyi sütnivalód, már rég otthagytad volna a Dózsát! Mért tudnak a téglagyárban fizetni az embereknek, mért tudnak a kendergyárban, mért nem tudnak csak abban a rohadt szövetkezetben?! Lesz ott is, csillapítgattam az asszonyt. Igen, lesz, de addigra éhen döglünk! Te kora reggel elmész hazulról, nem vagy itthon egész nap, nem hallod a gyerekek örökös macerálását: elsül a fejem, hogy mit adjak nekik enni. Ha az embernek a hat hold földje mellett éhen kell dögleni, akkor ott rohadjon meg az a szövetkezet! Nem kell azért éhen döglened. Bácskában még nem döglött éhen senki. Nem? Azt se tudom, hogy osszam be azt a kis darab szalonnát, hogy minden reggel tehessenek a tarisznyádba, de mi itthon már a harmadik hete lekváros kenyéren élünk!

Nemcsak otthon volt mindennapos a veszekedés, a Dózsában is zúgolódni kezdtek az emberek. Mért nem úgy intézte a vezetőség a dolgát, hogy inkább apróbb léptekkel haladjanak előre, de a tagságnak is jusson valami; legalább lenne meg a betevő falatja. Ezt az álláspontot képviseltem én is. Meg a tagság java része. Mindenki, akinek otthon nem volt tartaléka. Tele kamrája. Mert azok, akiknek tele volt, túrték, hallgattak. Tán még örültek is magukban. Lázonganak a koldusok. A saját szövetkezetük ellen lázonganak.

Az öreg Talpas Takács volt legjobban rajta, hogy a mindenféle, szedett-vedett gebék helyett traktorokat vegyen a szövetkezet. Hogy

ő, míg maga gazdálkodott a sajátján, soha nem vásárolt traktort, ez föl se tűnt a vezetőségnek, de azt hangos szóval kimondták a közgyűlésen, hogy a tagság soraiban vannak olyanok, akik nagygazdáknak számítottak, most mégis a haladás mellett foglalnak állást, viszont olyanok is, akik agrárproletár létükre csak hátramoszdítói a szövetkezetnek. Ebből én, ha akartam, érthettem. Az öreg Talpas Takács, a hétpróbás béresnyúzós, tapsol az új világnak. Én, a hódtszegény, visszavárom a régiut. Az indulat csak hogy szét nem vetett.

Egy gebével meg hat hold „megtapsikolt” földdel léptem be a Dózsába. Jobban mondva a Proletárba. Itt tömörültek a rongyosok, akiknek a jövőbe vetett reményükön kívül úgyszólván semmijük se volt, amott a zsirosparasztok. Nemsokára a kettő fuzionált, és Dózsa lett a neve. Az igát mi húztuk benne, rongyosok, a régi gazdák elkényelmeskedték az időt. Abban reménykedtek, hogy ha veszünk traktorokat, a fényes szőrű lovaikat kikapják, vihetik haza? Legáltalában a lovaikat? Ki tudja, miben reménykedtek. Erről nem nagyon nyilatkoztak. De nem is voltak mind egyformák. Az Ádi Fabó például úgy dolgozott, annyit, mint egy igás ló. Meg a Sándor Jóska. Az öreg Szügyi. Kulkoricakapállásban kimérettek maguknak külön parcellát. A Nap még el se érte a Vér-dülő nyárfáinak hegyét, a tagság nótaszóval elindult hazafelé, csak a Hármas brigád folytatta a munkát, mintha nem is ugyanannak a szövetkezetnek a tagjai lettek volna. Még ki is csúfolták őket; elmondták őket vakondokoknak, güzüeknek meg mindennek, nem ért semmit, dolgoztak látástól valkulásig, gyűjtögették a tudodánt.

Az történt, hogy az új traktorok meg gépek nemhogy megkönnyítették volna az életünket, hanem végsőkéig megnehezítették: eladósodtunk az utolsó garasig. Már a harmadik hónapja nem kaptunk fizetést. Esténként szinte már nem mertem hazamenni. Megesz az asszony! Megfordult a fejemben, hogy kilépek a szövetkezetből, mert aki nagyon akart, kiléphetett, de amit behozott, azt vissza nem kaphatta, az maradt a szövetkezeté. Néhányan mégis rászánták magukat. A Nagy Kanesz, a Puhalák, a Segítség Kimondani. Igaz ő örökre. Ezeknek otthon nyolc—tíz gyerek; a Nagy Kanesz ötödmagával, a Puhalák hetedmagával dolgozott a szövetkezetben, de haza csak a cédulákat vitték, mert pénze a szövetkezetnek nem volt. Puhalák nyolc hold földdel, nyolc hold agrárfölddel meg két tehénnel lépett be, s mint az ujjam, úgy hagyta ott, visszament a kubilra, amikor már ázni kezdték a DTD-csatornát. A

Segíts Kimondani nagy, mállé ember volt, mint alki kettőig se tud számolni; ő úgy lépett ki a szövetségéből, hogy egy este hazament és fölalkasztotta magát. A vizsgálat során kiderült, nem azért követhette el a tettet, mert nem tudott még lekváros kenyeret se adni a gyerekeinek; lekváros kenyeret, igaz, nem adhatott nekik, de málléból elegendőt. Ezt is csak azért, mert már hosszabb ideje rendszeresen fosztogatta a szövetséget: esténként öt-hat cső kukoricát rejtett el a tarisznyájába, a szövetséget baktere régóta figyelte, de nem szólít senkinek. Aznap, amikor a tragédia történt, Segíts Kimondani a bakter szeme láttára csúsztotta tarisznyájába a kukoricacsöveket, nem azért, hogy ezzel a baktert maga ellen hergelje, hanem mert már a kukoricacső a kezében volt és a tarisznya szája is nyitva volt, amikor a bakter váratlanul megjelent a tett színhelyén. Segíts Kimondani még eldobhatta volna a kukoricacsövet, zavarában vagy egyéb ok miatt mégse dobta el, hanem a tarisznyába csúsztatta. Sőt nemcsak azt, amit éppen a kezében tartott, gyors egymásutánban még négy csövet. Ezután a tarisznya száját bekötötte, s mint alki jól végezte dolgát, rákacsintott a bakterra, mire a bakter rosszalóan megcsóválta a fejét, és szó nélkül otthagya a tolvajt. Mint alki nem jó szemmel nézi ugyan Segíts Kimondani cselekedetét, de alki azt is tudja, hogy kicsoda ez a szerencsétlen, mállé ember, meg azt is, hogy evvel a néhány cső eltulajdonított kukoricával nem lesz szegényebb a szövetség. Csakihogy abban az időben már nem egyedül a Segíts Kimondani dézsmálta a szövetség vagyonát. Hazafelé menet legtöbbször tarisznyájában ott lapult néhány cső kukorica. Megmondom őszintén, az enyémben is. Később, amikor elkészítették ellenem a vádiratot, a huszonnégy vádpont közül ez volt az egyetlen rámbizonyítható... No, szóval a bakter mégis meggondolta magát, talán mert ő is begyulladt addigra: mielőtt hazaszéledtünk volna, talán, hogy minket, többieket is figyelmeztessen, hogy sejt valamit: Segíts Kimondanival mindnyájunk szeme láttára kifordította a tarisznyáját.

Akkor már megfordult az én fejemben is, hogy otthagynom, kilépek a Dózsából. Otthagynom azt a gebe lovamat, alki elég szépen kipendült a szövetségben, nem úgy, mint a volt gazdája. Otthagynom a hat hold földemet is. Úgyse nőtt még össze vele a köldököm, nem is nőhetett, allighogy kiosztották, beléptem vele a szövetségbe. Sőt másokat is beléptettem, rábeszéltem a belépésre, mert meggyőződéssel hittem, hogy a közösen jobb lesz, könnyebb lesz. Alapító tagnak számítottam. Most viszont nagyon el voltam

keseredve. Otthon már csakugyan nem lesz mit enni adni a gyerekeknek, nem volt eddig se semmink, de mostanra végkép mindenünk elfogyott. A kulálkok még tartották magukat. Látszólag nyugodtak voltak. Közülük meg se kísérelte senki a kilépést. Jól lehet legszívesebben fölrobbantották volna az egésztestet. Igaz, akaratuk ellenére kényszerítették bele őket.

Ha elmennék a kendergyárba vagy visszamennék a kubikra, legalább odahaza békében hagynának. Ekkor hívták össze a közgyűlést, amitől, ha nem is sokat, de legalább annyit reméltünk, hogy ötvenszázalékos fizetést kapunk. Bejelentették, hogy valamicskét még összébb kell húzni a nadrágszíjat.

Valamicskét? Mennycskét? Elvesztettem az önuralmammat. Fölálltam, nemcsak a helyemről, ahol ültem, hanem föl, a padra, föl a zúgolódó tömeg fölé, és ott, az emberek feje fölött kérdeztem meg, hogy ugyan mennyit húzhat összébb a nadrágszíjon az, akinek már így is a hátához száradt a hasa? Mennyit még? Mennycskét? Itt van, ez lett a túlzott beruházások eredménye, eladósodtunk az utolsó garasig. Csúnyául összecsapunk. Kiűtött a káosz. Láttam én, hogy a tagság egy része, a zsírosparasztok csak úgy ragyognak, de nem törődtem se velük, se mással, kimondtam, odakiáltottam a közgyűlésnek: végül az az oktalán állat, az a koszos disznó is kitor az ólból, ha napokig koplaltatják!

Ez mintha csak afféle jeladás, előre megbeszélt dolog lett volna, a tagság java része fölugrik, és törtet kifelé a teremből, törtet kifelé, mint a megvadult sertéshorda. Nem lehetett őket megállítani, visszatartani. Vallaki elkiáltotta magát: Elég volt a csajkarendszerből! Zúgnak. Dőlnek a padok, csattognak a székek. Szepesi Jóska, az elnök veri az asztalt. Ordít. Lehurrogják: a Falcionok többre becsüldék a cselédséget, mint ti bennünket! A terem még ki se ürül teljesen, már ott a milícia. Engemet rögtön lekaptak.

*

Akkor még Szukola Feri állt a falu élén, evvel a Szukola Férivel én a magyar időben egy pantiban kubikoltam. Gyallázatosan fizettek bennünket. A kubikmunka sose volt lakodalom, de most igazi gatyarohasztó munka volt. Ha azt akartuk, hogy haza is vigyünk valamit, túnni kellett a sarat az orrunkikal is. Egy szerb mérnök vezette a munkálatokat, azt mondta: Emberek, én beírok több köbmétert, mint amennyit kidobtátok, de egy szót se! Értettük.

Még így is csak a felét tudtuk megkeresni annak, mint amit békeidőben kaptunk. Pedig a hajtás még erősebb volt, mint azelőtt. Éppen hogy csak derengeni kezdett, már bújtunk ki a subából. A vacsorafőzésre mindig sötétedésben került sor. Az utolsó kanál tarhonya már kiesett a kezünkéből. Szukola Feri mégis minden este órákat akart tartani néhányunknak. Tartott is. Szerette volna bennünk ébresztgetni a munkásöntudatot. Én már akkor sejtettem, hogy ha egyszer valóban eljön az a világ, amiről ő beszélt nekünk, Szukola Feriből még nagy ember lehet. Már úgy könyörögtünk neki: nem látod, hogy leragad a szemünk a fáradságtól?! Valóban leragadt. Szukola Ferié nem! Ha éjfélig hallgattuk volna, ő mondta volna az övét éjfélig. Tán úgy ránk is virradhatott volna. Ő soha nem volt fáradt, soha nem volt álmos. Legalábbis nem mutatta. Szóval ő kezdett oktatni engemet a bátor szóra, a Szukola Feri. Olyan világban, amikor megpisszenni se volt ajánlatos.

Most a „fölrobbantott” szövetkezeti közgyűlés után engemet még ott a helyszínen lekapcsoltak. Átkísértek a községházára, és ott vártam a további sorsomat. A feleségem megrémült. Szaladgált fűhöz-fához, amit mondtak neki, avval nemhogy megnyugtatták volna, hanem még jobban megrémítették. A Vincédnek ez még a fejébe kerülhet! Ilyeneket mondtak neki. Voltak kárörvendők is: a Vincéd nagyon buzgólkodott a szövetkezet csinálásban, most egye meg! Valakinek eszébe jutott, hogy én együtt jártam kúbiakra Szukola Ferivel, akinek most döntő szava van a faluban, menjen el hozzá a feleségem, próbáljon vele beszélni. Szaladt is rögtön. Szukola Feri hímölt-hámölt. Ő itt bizony nem sokat tehet. Miért nem vigyáz az urad jobban a szájára? Becsukjálk? Örüljön, hogy annyival megússza. Erre a feleségemből kitért a ikeserűség: hát mit csinált az én uram?! Megmondta, annyit nem tudnak keresni abban a rohadt szövetkezetben, hogy a családjukat ellássák kenyérrel. Ezt mondta. Hát nem így van? Erre Szukola Feri is fölemelte a hangját: Dolgozzanak rendesen, akkor majd lesz nekik! Csak húzzák-nyúzzák a munkát. — Az én uram húzza-nyúzza? Olyannak ismered ötöt, aki csak húzza-nyúzza? Lököpette magát a szövetkezetért, most meg lecsukatjátok? Mondott még mást is, mondott mindent, amit csak egy végsőkig elkészeredett asszony tud mondani, aztán rávágta az ajtót Szukola Ferire.

Rögtön, azon melegében, ahogy engemet lekapcsoltak, fölvették a jegyzőkönyvet. Az elsőt. Mert később gyártottak még néhányat. Ezt az elsőt a Púpos Blaskovics vette föl, aki a magyar világban

Beládinak hívatta magát, de meggyvennégy végén gyorsan visszabújt a régi bőrébe. Villágéletében tintanyaló volt. És mindig azoknak a szolgája, akik éppen jöttek. Mindig azoknak a törvényét fújta. Különben a légynek se ártott. A nép nehezen tanulta meg az új nevet, továbbra is Blaskovics urazta. Türelmesen mindenkit kijavított, Béládi, kérem; Béládi vagyok. Lassan, mire hozzászoktak volna a Béládi úrhoz, újra Blaskovics lett. Most meg az a baj, hogy Béládi úrnak szólították. Türelmesen megint kijavította az ügyfeleket: Blaskovics, kérem; Blaskovics vagyok. Hát ő vette föl az első jegyzőkönyvet, a faluban a legfőbb törvénytudó. A szöveget, persze, mások diktilálták neki, de ezt ő fogalmazta át értelmes mondatokká. Így lettem én bujtogató, aki az elégedetlen kulákság élére álltam.

Hazudtok! — vágtam a szemükbe rögtön ott, ahogy a jegyzőkönyvet fölvettek és fölolvasták, hogy velem is aláírassák. Én ezt sohase fogom aláírni, mert én a kulákság élére nem álltam, és nem is fogok, míg a világon leszek. Semmi szín alatt nem fogok azoknak az élére állni. Az is hazugság, szemenszedett hazugság, hogy én robbantottam föl a közgyűlést. Hogy a szövetkezeti tagságot megvadult disznósürhéhez hasonlítottam volna. Meg a többi. Nem is emlékszek már mindenre, amit az a Púpos Blaskovics összeírkált ellenem abban a jegyzőkönyvben. „Vince bácsi, lehet, hogy nem éppen ezekkel a szavakkal, de factó mégis ezeket mondta” — mentegőzött a kis púpos, pedig ő itt csak egy fiika senki volt.

Aztán lett még jegyzőkönyv, nem is egy!

Rögtön másnap összehívták újra a szövetkezeti közgyűlést, ahova én már nem kaptam meghívót, mert letartóztatásban voltam, s kedves jó gyerekkori cimborám, az Acsai Jani örködött rám a községháza egyetlen rácsos ablakú szobájában. Alkikor még rendőr volt az egykomám. Szörnyen röstellte, hogy töltött fegyverrel örködik rám, éppen énrám, és éppen ő, egyik nincstelen a másik nincstelenre, és éppen alkikor, amikor a nincstelenek világát kezdjük építeni, de hát mit csináljunk, ha így van, el lesz ez biztos gereblyézve, nem fog neked a hajad szála se meggömbülni, Vince. Ilyeneket mondott. Így vigasztalगतott. A rendőr a rabot.

A közgyűlésen a tagságnak előadták, hogy mi történt tegnap, a tegnapi közgyűlésen, amit Nagy Vince és a nagyvencék káoszba akartak fullasztani. Úgy adták elő ezt a tagságnak, mintha nem ugyanez a tagság ült volna tegnap is itt. Mintha az a tegnapi egy egészen más közgyűlés lett volna egy egészen más tagsággal. Egye-

sek itt ellenséges magatartásukkal meg szeretnék bénítani a szövetkezet munkáját. Hát ez nem fog sikerülni nekik! A forrófejűeknek, a vaktában elégedetlenkedőknek, a bujtatóknak, a fölforgatóknak meg kell mondanunk, meg kell mondanunk világosan és határozottan, hogy nem a sopánkodás a célunk, hanem a munka. Az odaadó, fegyelmezett munka, mert csak így tudunk kilábalni abból a nehéz helyzetből, amibe az objektív körülmények taszítottak bennünket. És a fölforgató nagyvencéket a leghatározottabban el kell ítélni! Ez az egyetlen feladata ennek a közgyűlésnek. Ennek a közgyűlésnek állást kell foglalni. Így beszélt Szepesi Jóska, az elnök. Mert később visszamondtak nekem mindent.

Az öreg Talpas Talkács kért szót. Nem voltam ott, nem láthatam a pofáját. Pedig egy vak lóért nem adtam volna, ha alkikor a pofájába nézhettem volna. Abba a nagy ló pofájába. Alkiról ott a közgyűlésen mindenki tudta, milyen ember volt. Hogy bánt a részeseivel. A régi világban a jobb érzésű magyagzdaék éppúgy elfordultak tőle, mint az a koldus, aki adott magára valamit. Az olyan ember volt, hogy megette volna a saját szarát is, ha nem lett volna büdös. Amikor a kukoricát törték nála a részeselek, hordásnál kiszemelte magának a legsilányabb kukoricarakást, ráült, és addig ült rajta, amíg az összes többi rakást kocsira nem öntögették. Így a részese mindig a legsilányabb maradt. Nehogy annak a nyomorulnak egy szemmel is több jusson. A köpködőn, az emberpiacon megvárta mindig a piac végét, mert tudta, hogy alkinek nem jutott munka, az olcsóbban is eladja magát. Egyszer csak nemcsak a tagság, az egész falu tudta, ki a Talpas Talkács. Ő emelkedett szólásra rögtön Szepesi Jóska után. Két értelmes mondatot nem tudott mondani. Most is csak állt, és hallgatott. Szepesi Jóska, az elnök mosolyogva biztatta: mondja csak, Talkács bácsi! Talpas Talkács lassan megfordult, szemügyre vette az egész termet, hogy odafigyel-e mindenki, amikor erről meggyőződöt, dörgő hangon megszólalt: Emberek! A nagy moztiteremben néma csönd volt, olyan csönd volt ott, mesélték, mesélték nekem évek múltán, mint ahol ítélethirdetésre várnak. Talpas Talkács megismételte: Emberek! De tovább nem folytatta. Szepesi Jóska meg csak biztatná, éppen csak hogy a szájába nem rágja a szót. Mondja csak, folytassa, Talkács bácsi. Talpas Talkács harmadszor is szemlét tart a lapító fejek fölött, és harmadszor is eldörgi: Emberek! Én úgy gondolom, hogy itt minden világos. Ahogy ezt kimondta, leült. De Szepesi Jóska, az elnök már talpra is szökött, és hadonászva süvöltötte: Pensez, hogy

minden világos! Talkács bácsi és a ragság többsége előtt minden világos, a napnál is világosabb, csak a maroknyi reakció szimpátiájára szomjazó nagyvinoék előtt nem világos még, mire tette föl az életét ez a szövetkezet. Eppen ezért ilyen nagyvinoceféle bomlasztókat nem tűrhet meg sorajban! Erre a sorok közt itt-ott helyeselni kezdtek, néhányan még a tenyerüket is összeverték. A nóta vége az lett, hogy engemet meg egy Rókus Juhász Sándor nevű iszákos alakot, aki előző nap a leghangosabb volt, kipenderítettek a szövetkezetből. A feleségemet nyugton hagyták. Így a „vagyon” maradt. Vagyis amivel beléptünk, továbbra is a nevünkön szerepelt.

Nekem aztán volt mit hallanom a bíróságon. A vádiratban felsorolták mindazt, amit a Púpos Blaskovics jegyzőkönyvei tartalmaztak, ezeket a vádakokat most megtoldták, kibővítették, az a kevés hajam is égnek állt, amikor hallgattam őket. Bent, legbelül valahogy mégis nyugodt voltam. Mert hiszen ők is tudván tudják, hogy én ki vagyok. Hogy én nem állhattam a lázadó kulákság élére. Mindenki tudja, hogy nálunk, a Dózsában nem is lázadozott a kulákság. Meg se pisszentek. Ültek a bokorban. Vártak. Ez most itt csak egy cirkusz, egy komolytalan színelőadás. Hónapokon át fosztogattam a szövetkezet vagyonát. Ez való igaz, de abban már sántít a vádirat, hogy hónapokon át. Mert csak addig vittünk haza esténként a tarisznyánkban néhány cső kukoricát, amíg a kukoricatörés tartott. Egy hónapig és tizenegy napig tartott. A vádiratban állandóan visszatértek arra, hogy a Dózsában én voltam a kulákok zászlóhordozója. De arról egy megveszélkedett szó se, hogy tulajdonképpen ki is az a Nagy Vince; hogy kubikos éhenkórász volt világéletében, hogy önként jelentkezett a Petőfi brigádba, hogy Suho Poljén a bal karomat körösztülszakította egy golyó, hogy ugyanott eltört az egyik vállperecem, a légnomástól egy időre a hallásomat elvesztettem, hogy utána majd egy évig alkalmatlan voltam munkára, de csak az orvosok szerint, mert ahogy a kórházból hazaengedtek és a katonaságtól leszereltek, itthon rögtön hozzáfogtam a munkához, mert egyszerűen nem engedhettem meg magamnak azt a luxust, hogy öt gyerek mellett heverészgessek a hűvös szobában. Azt se említette meg egy szóval se a vádirat, hogy azt a szövetkezetet jómagam is segitettem szervezni, amit most, a reakciós kulákság élén haladva, föl akartam robbantani. Ott állva, a népbíróság színe előtt, állandóan a bírám tekintetét kerestem. Egyszer majd csak találkozik a pillantásunk, és ha másból nem, a tekintetemből kiolvashatják a vallót. De a bírák nem engemet néz-

tek, folyton az alkutájkba voltak elmerülve. Pedig én valami biztatást vártam a szemükből. Jól van, Nagy Vince, tudjuk mi nagyon jól, ki vagy te, ezt csak a rend kedvéért csináljuk veled végig, utána seggbe rúgnak, és mehetsz haza. De nem így lett. Pedig az utolsó szó jogán elmondtam azt, amit éreztem, hogy én erre a világra nem haragszok, csak a Dózsában uralkodó állapotokra; ami pedig a legfőbb, nem vagyok ellensége ennek a világnak, mert nem is lehetek, ha már ilyen nyomorultnak és kitagadottnak születtem. Nem ért semmit. Két és fél évet varrtak a nyalkamba. Požarevac.

*

Az alatt a fél esztendő alatt, amíg átlótt karral, törött vállpeccel és félig megsüketülve a kórházban feküdtem, összebarátkoztam egy Momir nevű kapitánnyal, akit egyszerűen Fállábú Kapitánynak neveztem el magamban. Mert csakugyan fállábú volt, a másikat elvesztette. Nem is az bántotta annyira, hogy elvesztette, hanem az, hogy a háború utolsó napján. Pedig a háború kezdete óta fegyver alatt szolgált. Soha még csak meg se horzsolta a golyó. A háború utolsó napján a bal lábába beleeresztettek egy sorozatot. A sorozat elfűrészelte a lábát. Föltűnt nekem, hogy a Fállábú Kapitányt nem látogatja senki, már másfél hónapja feküdtünk egymás mellett, még mindig nem jött hozzá senki. Ekkor már tegeztük egymást, pedig neki valóban kapitányi rangja volt, a főorvosok is úgy szólították vizitkor, hogy druže kapetane, én meg csak egy egyszerű szartaposó baka, közlegény, igaz, években én voltam az öregebb. Hát a tieid hol vannak? — kérdeztem, amikor már nekem is kezdett kellemetlen lenni, hogy szinte mindenkinek van látogatója, csak neki mincsen. Nézte a mennyezetet, és sokáig nem szólt semmit. Messze, szólalt meg végre, de úgy, mint aki nem is nekem mondja, inkább csak úgy, magának. Boszniában? — kérdeztem, nem is tudom, hogy miért éppen Boszniát említettem. Nekem már Belgrád is nagyon messze volt, kubikos koromban a Jegricskánál messzebb sose jártam, de a legmesszebb, ahol voltam, a Suho Polje volt, ahol megsebesültem. Nem válaszolt a Boszniára semmit. Vagy még annál is messzebb? — nyaggattam, pedig láthattam, hogy nincs kedvére a beszéd. Hagyjuk ezt! — mondta úgy, mint aki nem kíván erről beszélni. Nem erőltettem tovább. Egyszer aztán magától elmondta, hogy neki nincs senkije, elvesztette a háborúban a szüleit, a testvéreit, talán még a rokonait is, nem várhat, de nem

is vár látogatót. Ezt csak úgy, közömbösen közölte. Cigarettazás közben. Ekkor már ő is épülőfélben volt. De akkor még, amikor a szentiváni almával kínálhattam, a nevét se tudtam, és akkor még ő is nagyon odavolt. Feküdt, mint egy darab fa, cserepes szájjal. Egyszer elfelejtettem almával megkínálni. Ezt hozott nekem a feleségem minden látogatás alkalmával, szép szentiváni almát. Most valahogy elfelejtettem megkínálni. Átszólt a koma: van almád? Ő kezdettől fogva tegezett engem. Nagyon megresteltem magam. Van. Az almát eleinte úgy adtam neki, hogy egészen vékony szeletekre vagdostam, mint a papíros, és ezekkel az almasezettekkel hűtöttem a kicserepesedett szája szélét. Így barátkoztunk össze a Felsőkapitánnyal. Én valamivel hamarabb szabadultam, mint ő, már járnai tanult a csikorgó műlábával, kezét fogott velem, és azt mondta; többet segítettél nekem, mint tíz ápolónő; brat szí, mágyár szí. Ezt a mondását nem felejttem el, amíg élek: brat szí, mágyár szí.

Az ítélethirdetés után való harmadnapra megérkeztünk Požarevacra. A Dózsából egyedül én, de mire Požarevacra értünk, lettünk tizenheten, mindegyükünknek külön rendőr kísérete. Vagyis rendőrök összesen harmincnégyen, plusz tizenhét elítélt. Voltak köztünk mindenfélék; bácskaiak, szerbiai bocskorosok, öregek, fiatalok. Volt köztünk egy öregember, aki már túl lehetett a hetvenen; sok mindent láttam már az életben, azelőtt is, azóta is, de olyan megszorodott öregembert, mint az volt, se azelőtt, se azóta. Nem tudom, mi lehetett a vétke, bajosan hiszem, hogy valami nagy vétke lehetett. Vastag, kopott darócruha volt rajta, a lábán görbe orrú szerbiai bocskor, a szemében mérhetetlen bánat. Mintha most tette volna el a feleségét vagy azt, akit legjobban szeretett. Én ott bent később is másként tekintettem a rabtársaimra, mint általában a civilek. Tudtam, miért kerültem oda, apránként azt is megtudtam, hogy mások miért. Nem a tolvajokról meg a rablógyilkosokról beszélek. Voltak köztünk kulákok is, de amikor elmondták, hogy miért kerültek ide, gondolkodni kezdtem.

Sorakoztatnak bennünket befelé. Nem mondhatom azt, hogy tesékelnek, nem is kívánta ezt az ember, nem vendégségbe jött. De a jó Istenit neki, azért mégiscsak! Elfogott a remegés, annyira, hogy nem tudtam magamon uralkodni. Mint amikor az ember hideglelést kap. Mint a nyavalyatörés. Akkor még megvolt mind az öt gyerek, mind otthon maradt, az asszonyra. Szerettem volna magamat elordítani. Nem bánom, ha engemet itt bent megrohasztanak,

a kezükben vagyok, azt csinálnak velem, amit akarnak, de mi lesz velük otthon? Beváltják-e majd nekik azokat a cédulákat, pénzre?

Átvesznek bennünket. És ahogy ott lökdösnek ide-oda, egyszer csak kit látok?! Fényes egyenruhában, kemény, szigorú ábrázattal a Fállábú Kapitány! Nem is tudom, hova megyek: félek-e vagy örüljek? Vagy mégse ő lenne? De ő az. A hangja is az övé, csak-hogy most kemény, nyers. Nem tudok előle elbújni, ha szeme van, ő is megismer, de abban a pillanatban már biceg is felém, csodálkozik, de mintha mosolyogna is, egészen odabiceg hozzám, tárja szét a karjait, és ott, a rabok meg a rendőrök szeme láttára magához szorít, átölel, és a fülembe sziszegi: Jebem ti boga! Hogy kerülsz te ide?

Hatvan rendőr tartott bennünket szemmel. Egyikkel összehaverkodtam. Ő mondta meg egyszer, hogy kell rám vigyázzanak, és ez parancsba van nekik adva, úgy kell rám vigyázzanak, mint egy hímes tojásra, nem görbülhet meg egy hajam szála se, mert én extra rab vagyok. Csakugyan nem is görbült meg nekem ott egy hajam szála se. Egy év után amnesztiát kaptam, hazaengedtek. A börtönben olyan karakterisztikát kaptam, hogy itthon visszavettek a szövekezerbe.

Tudtam, hogy ezt mind a Fállábú Kapitánynak köszönhetem. Szerettem volna ezt neki személyesen is megköszönni. Nem tudtam módját ejteni. Gondoltam, írok neki a börtönbe, de valahogy átalítottam, mire végképp rászántam magam, és írtam, már késő volt: a levél visszajött, a Fállábú Kapitánynak nyoma veszett. Alkárhol van, ma is hálával gondolok rá. Lenne csak a mi fajtánk közt két ilyen bátor, derék ember, de akinek volna szava, az mind Szukola Feri meg Szepesi Jóska. Szegények, azóta ők is elmentek. És hol-takról vagy jót vagy semmit.

Még csak annyit mondanék, hogy szabadulásom után két évre a Dózsa föloszlott, mehetett, ki merre látott. Micsoda vásár volt az! Verekedtek egy kocsilócsént. Ezek közé én többet nem megyek. Sorba álltam én a hat hold földemért meg azért az egy szál pejkómért. Meglát, jön oda nagy szartaposó bocskorában a Talpas Takács. Ragyog a pofája. Ezt, Vince, mondja nekem hízelegve, mintha mi sem történt volna, már előbb is megcsinálhattuk volna! És tapogatna, veregetné a vállamat. Menjen a közelemből, a kurva úristenit, még szépen mondom! Maga nem ember, maga egy köpedék, gennyzacskója a világnak. El is kotródott mindjárt. Azóta a

világból is kikotródott, mint ahogy egyszer mindnyájan elmegyünk, kivétel nélkül mindnyájan.

Mi pedig akkor ötvenhárom nyarán, a hat hold földdel meg a visszakapott pejkóval kezdhettük előlről az életünket...